

Het leven van handschriften

De lotgevallen van het Kitab al-Muqaffa

In sprookjes en legenden is het een vast motief dat een verloren voorwerp teruggevonden wordt, of dat twee of meer bij elkaar behorende voorwerpen na veel omzwervingen ten slotte bij elkaar komen, en dat op een wijze die niemand voor mogelijk had gehouden. Zulke gebeurtenissen verheffen het verhaal boven het alledaagse. Wie huivert niet bij het beeld van het vrouwtje van Stavoren dat haar ring in de maag van een vis terug vindt, en wat een moment van triomf als de jonge Arthur het zwaard Excalibur moeiteloos uit de steen trekt, nadat al zovelen er vergeefs aan gerukt hebben. Deze dingen gebeuren in het dagelijks leven ook wel, natuurlijk op kleinere schaal, en met mindere consequenties. Toch verlenen zij een magisch glans aan zo'n ogenblik: wie het overkomt is zich ervan bewust dat hij getuige is van iets bijzonders.

Zoiets overkwam mij een paar jaar geleden. De bibliotheek was al sinds ca. 1665 in het bezit van een fragment van enkele bladen van het biografisch woordenboek van de Egyptische geleerde al-Maqrizi (gest. ca. 1441). Die zaten meegebonden in het handschrift Or. 560 dat een twintigtal korte verhandelingen over verschillende onderwerpen bevatte, alle van al-Maqrizi, maar niet door hemzelf afgeschreven. Wel staat bij de meeste colofons een korte notitie in de hand van al-Maqrizi zelf, waarin hij verklaart dat hij de tekst (die dus door iemand anders op papier was gezet) had nagekeken en dat het afschrift conform het origineel was, waarna hij zijn naam en de datum van nakijken eronder schreef. Daardoor is zijn handschrift, ik bedoel zijn persoonlijke stijl van letters schrijven, bekend. Overigens is zijn handschrift zo karakteristiek, dat wie het eenmaal gezien heeft het steeds zal herkennen. Zo blijkt dat ons fragment van het biografisch woordenboek, Kitab al-Muqaffa getiteld, door de auteur zelf moet zijn geschreven.

In 1806, dus ruim anderhalve eeuw later, kon de bibliotheek op de veiling van de collectie van E. Scheidius (1742-1794), o.m. drie delen kopen die eveneens behoren tot deze zelfde autograaf, hetgeen vastgesteld kon worden door middel van al-Maqrizi's aantekeningen in het handschrift Or. 560. Zo waren dus fragmenten bij elkaar gekomen, na minstens anderhalve eeuw van elkaar gescheiden te zijn geweest, die in de werkkamer van de auteur bij elkaar gestaan hadden. Met die drie delen was het biografisch woordenboek niet compleet. Dat is eenvoudig vast te stellen, omdat het alfabetisch geordend is en er nog een aantal letters aan het alfabet ontbraken. Uit de fragmenten die er wel waren blijkt bovendien dat de auteur zijn boek nooit als voltooid heeft beschouwd, en men kan zich inderdaad afvragen wanneer een biografisch woordenboek voltooid is. Al-Maqrizi heeft, als hij dacht dat nog een biografie ingevoegd moest worden

waarvoor hij nog niet voldoende gegevens had, bladzijden of gedeelten daarvan wit gelaten. Soms had hij niet op zo'n toevoeging gerekend en dan moest hij een bijkomende biografie op een los papiertje schrijven dat hij dan in zijn boek plakte. De delen die in 1806 uit de collectie Scheidius verworven werden zijn dus uit het werkexemplaar van de auteur afkomstig. Men kan zich voorstellen dat latere afschrijvers nooit aan het kopiëren van dit boek zijn begonnen omdat het zo'n onvoltooide indruk maakte, wat dit werkexemplaar nog extra waarde geeft.

In 1807 was één deel van de drie in het huis van professor S.F.J. Ravius (1765-1807) aan het eind van het Rapenburg. Het was in die tijd nog gebruikelijk dat handschriften uitgeleend werden. Niemand kon voorzien dat door de ontploffing van het kruitschip een halve stadswijk de lucht in zou gaan. Het deel van al-Maqrizi's Kitab al-Muqaffa is uit de ruïnes geborgen, maar waarschijnlijk zijn er enkele bladzijden verloren gegaan. Dat het boek een klap heeft gehad door die gebeurtenis is nog steeds zichtbaar.

Inmiddels bleek dat in de, toen koninklijke, bibliotheek in Parijs ook een deel van het auteursexemplaar van het Kitab al-Muqaffa bewaard werd, maar nog steeds bevatten de bekende delen niet alle letters van het alfabet.

Zo was de toestand tot de zomer van 1977. Toen kreeg ik bezoek van een Irakese geleerde, die onze delen van het Kitab al-Muqaffa wilde zien en mij terloops vertelde dat hij enkele delen uit deze zelfde set bezat. Hij zegde toe daarvan een microfilm te sturen, in ruil voor een film van onze drie delen. Hoewel ik een paar maal naar zijn adres in Bagdad heb geschreven kwam er geen antwoord, laat staan een film. In het voorjaar van 1978 werd duidelijk dat iemand, misschien deze Irakees, misschien ook iemand anders, bezig was één of meer delen van het Kitab al-Muqaffa te verkopen, waarbij hij naar de Leidse delen verwees voor de echtheid van zijn fragment. Dat iemand bezig was die delen te verkopen bleek uit de verzoeken om inlichtingen van bibliotheken en antiquaren in Europa en de VS die bij mij binnen kwamen. Ik vond, dat als er nieuwe, tot dan toe onbekende delen van het Kitab al-Muqaffa in de verkoop kwamen, de Leidse UB moest proberen deze te verwerven. Het was dus niet in ons belang als ik al te kwistig met echtheidscertificaten zou strooien. Nogmaals probeerde ik door naar Bagdad te schrijven deze Irakese heer te bewegen zijn handschrift aan Leiden te verkopen. Wat zijn overwegingen ook geweest mogen zijn (waarschijnlijk zoiets simpels als dat hij zoveel mogelijk geld wilde maken), antwoord kwam er niet. Toen kwam het geluk mij te hulp, doordat deze onbekende verkoper - en ik weet tot op de dag van vandaag niet wie dat was - zijn handschrift ter veiling af had gegeven bij het Londense veilinghuis Chritie's. De dame die daar de Oosterse handschriften en Oosterse kunst behandelt en die ik van vorige veilingen wel kende, meldde

mij dat den fragment van iets meer dan duizend bladzijden in oktober 1978 geveild zou worden. De bibliotheek heeft toen deze duizend bladzijden gekocht en aan haar reeds aanwezige bestand van het Kitab al-Muqaffa toegevoegd. Nog steeds zijn niet alle letters van het alfabet vertegenwoordigd, dus de geschiedenis kan zich nog eens herhalen.

J.J. Witkam

P.S. Wie een kort verslag van de wederwaardigheden van het Kitab al-Muqaffa, met alle wetenschappelijke referenties, wil lezen zij verwezen naar mijn bijdrage in Quaerendo, jrg. 9 (1979), pp 353-4.

U W B L A D

Intern Informatieblad van de Leidse Universiteitsbibliotheek

7e jaargang, no. 2

maart 1982

Redactie:

Kees B l o k h u i s

Andy W i e l e s

Betty W a m s t e k e r

I n h o u d

Inhoud	1
Van de redactie	2
Mededelingen	2
Familieberichten	3
Kwartaalverslag Directiemedewerkers	4
Verslag Commissie van Overleg	12
Dienstraat	15
Personeelscommissie	16
Afscheid mevrouw Kralt	18
Sport	19
Het leven van handschriften	20
De tijd stond even stil	23